

Ob jubilejni številki *Primerjalne književnosti* v počastitev 80-letnice akademika prof. dr. Janka Kosa

Tomo Virk

Bogata znanstvena in strokovna dejavnost akademika prof. dr. Janka Kosa je bila doslej večkrat pregledno predstavljena in obravnavana, nazadnje natanko pred desetimi leti, v celovitem prikazu Darka Dolinarja za *Zbornik ob sedemdesetletnici Janka Kosa*. V slovenski literarnovedni stroki, še posebej komparativistiki, se je že pred časom ustalila sodba o izjemni vlogi Kosovega znanstvenega, pa tudi pedagoškega in organizacijskega delovanja znotraj polja literarnih ved. Obseg tega delovanja, ki je še vedno intenzivno, je v vseh pogledih vreden občudovanja, še posebej če upoštevamo, da je Kos odigral osrednjo vlogo ali vsaj eno od vidnejših vlog na različnih literarnovednih področjih, naj gre za pedagoško oziroma literarno-didaktično dejavnost (poleg dela na fakulteti, delovanja v maturitetnih komisijah ali v kurikularnih telesih pri sestavi učnih načrtov za književnost ter avtorstva mnogih srednješolskih učbenikov velja sem prišteti tudi številne preglede slovenske in svetovne književnosti), za organizacijsko delo (Kos je ne le pomembno sooblikoval program dela na Oddelku za primerjalno književnost ljubljanske Filozofske fakultete, temveč je bil tudi eden glavnih pobudnikov in nato upravnik akademijskega Inštituta za slovensko literaturo in literarne vede, pa tudi ustanovni član ter predsednik Slovenskega društva za primerjalno književnost), za urednikovanje ali sourednikovanje (bodisi osrednjih znanstvenih in literarno-kulturnih revij bodisi najuglednejših literarnih in znanstvenih zbirk ter priložniškega gradiva, nazadnje tudi *Enciklopedije Slovenije*), ali za neposredno raziskovalno ukvarjanje s samo književnostjo in vedo o njej.

Prav na raziskovalnem področju je Kos s svojo dejavnostjo segel tako široko, da mu glede tega na Slovenskem, gotovo pa tudi v širšem merilu, danes težko najdemo ustrezno primerjavo. V različnih obdobjih se je intenzivno ukvarjal z literarno kritiko, interpretacijo, teorijo, zgodovino in metodologijo in pri tem uporabljal niz raziskovalnih metod, od tradicionalnih do sodobnih. Samostojne razprave je posvečal vsem literarnim (nad)vrstam, se pravi liriki, epiki in dramatici. Področje njegovih raziskav

sega od antične književnosti tako rekoč nepretrgano vse do povsem sodobne, zajema pa tako slovensko kot svetovno književnost. Zaradi svoje široke razgledanosti in enciklopedičnega znanja večkrat v pristnem komparativističnem duhu obravnava tudi stike literarne umetnosti z drugimi umetnostmi ter z vplivnimi filozofskimi tokovi. Skratka, v širokem naboru možnosti komparativistične dejavnosti bi le težko našli področje, na katero Kos ne bi opazneje posegal.

Pri tem ga, gledano v celoti, nekatere raziskovalne teme še posebej vznemirjajo. Med posameznimi pisatelji je bil njegove največje pozornosti doslej deležen Prešeren, ki mu je namenil kar nekaj monografskih obravnav, med literarnimi obdobji po vsem sodeč obdobji romantike in postmodernizma, med literarnimi vrstami in zvrstmi bržkone roman (čeprav se je intenzivno ukvarjal tudi z liriko), med metodami, ki jih je uporabljal, pa duhovnozgodovinska metoda v povezavi s primerjalnozgodovinsko, kombinacija, ki daje njegovemu ukvarjanju z literaturo prepoznaven pečat.

Uvrstitev Kosa v veliko klasično komparativistično trojico Ocvirk-Pirjevec-Kos je že postala klasična. Vse tri osrednje osebnosti slovenske primerjalne književnosti so med seboj primerljive predvsem po vlogi, ki so jo odigrale na področju slovenske literarne, še posebej primerjalne vede, glede specifičnega prispevka vsake od njih pa so med njimi razlike. Za Kosov miselni in znanstveni profil se zdi značilen izjemen čut za povzemanje v stvarno sintezo, za preglednost in za celoto. Ena izmed poglavitnih odlik njegovega ukvarjanja z literaturo, razvidna že iz mladostnih kritik, je namreč redka zmožnost za dojetje in zajetje tega, kar je pri obravnavani temi bistveno, in za povzetje ugotovljenega v pregledne, smiselne, razumljive ugotovitve. A ne le to. Ko prebiramo Kosove starejše spise, večkrat dobimo vtis, da je misel na obsežnejšo celoto v njegovem pisanju vseskozi podtalno navzoča (naj bo zavestno ali nezavedno), saj se v poznejših sistematičnih literarnoteoretičnih ali literarnozgodovinskih delih pravzaprav vse posamične zgodnejše ugotovitve lepo prilegajo v vzpostavljeni sistem. V nasprotju z opusi mnogih drugih komparativistov se Kosova poznejša dognanja skoraj nikoli ne razhajajo z zgodnejšimi, čeprav Kos nenehno sledi razvoju stroke ter vseskozi razvija in dograjuje tako svoj lastni metodološki pristop kot tudi znanstveno terminologijo. Njegove ugotovitve so vedno dobro preišljene in uravnotežene, in če se želimo kritično soočiti z njimi – takemu kritičnemu soočenju se ne more izogniti noben raziskovalni opus, saj namreč tako soočanje pomeni živo zgodovinsko dogajanje znanstvene misli –, nam natančno branje (in ne površno; tega je, se zdi, zaradi želje in potrebe po obvladovanju čim večjega obsega razpoložljive vednosti vse več) največkrat pokaže, da je ustrezno avtorefleksijo izpeljal že avtor sam in njen rezultat tako ali drugače vključil v svoje ugotovitve.

Posledica tega je, da se velika večina današnje slovenske literarnovedne »produkcije« še vedno opira na precejšen del terminologije in ugotovitve, ki jih je postavil Kos, ali pa se k njim vsaj vrača kot k izhodišču za svoje alternativne predloge. Vse navedene značilnosti potrjujejo presojo, da je Kosova literarnovedna misel že postala v najžlahtnejšem pomenu *klasična*.

Za vsestransko argumentirano sodbo o tem, v čem je mogoče videti Kosov najpomembnejši vsebinski prispevek k literarni vedi, je še prezgodaj, saj gre za še vedno živ znanstveni opus v nastajanju. Tako sodbo je težko podati tudi zato, ker je Kos, kot je v že omenjenem prispevku pravilno ugotovil Darko Dolinar, »zadnji med aktivnimi slovenskimi komparativisti, ki obvlada stroko v tako širokem razponu njenih glavnih, reprezentativnih področij«; posledica tega je namreč, da je težko najti posameznega presojevalca, ki bi lahko ta opus v vseh njegovih segmentih osvetlil enako poznavalsko in nato pretehtal, katerim njegovim momentom je po pomenu mogoče dati prednost pred drugimi. Pred tako širino je vsaka posamična presoja lahko zgolj parcialna, podana z gledišča presojevalčeve lastne, v primerjavi s Kosovim širokim razponom delovanja vsekakor omejene kompetence. Če kljub temu tvegamo poskus celovite presoje, se zdi, da bi bilo mogoče Kosov najtrajnejši in najdaljnosežnejši prispevek videti predvsem na treh področjih. Prvo je vpeljava močno predelane in posodobljene duhovnozgodovinske metode, ki je slovenski komparativistiki, pa tudi literarni vedi nasploh (ne nazadnje je našla svoje mesto tudi v srednješolski literarnozgodovinski sistematiki), ponudila čvrsto, jasno in pregledno ogrodje za reševanje predvsem literarnozgodovinskih, a tudi posameznih literarnoteoretičnih vprašanj (pomislimo le na vlogo duhovnozgodovinske perspektive pri teoriji romana). Kos je to metodo zasnoval po razvidnih načelih, obenem pa tako gibko, da jo je mogoče dopolnjevati tudi z drugimi metodami (filozofskimi, sociološkimi, psihoanalitičnimi, formalnimi, umetnostnozgodovinskimi itn.), ki omogočajo preučevanje literature v raznih kontekstih. Drugi neprecenljivi prispevek je sistem literarne teorije, kot ga je razvil v svojih znanih priročnikih. Čeprav gre po formi za didaktično-priročniško gradivo, je to pravzaprav zgolj zgoščeni, sistematični povzetek dognanj, ki jih je Kos o posameznih vprašanjih razvijal v svojih znanstvenih razpravah, tudi monografijah, in so zato ne glede na razmero lahko podajanje podrobno argumentirana in tudi prikazana v vsej kompleksnosti, tako da je v teh prikazih pravzaprav vselej že mogoče najti tudi zasnuteke za njihovo potencialno nadgradnjo. Tretji prispevek, v precejšnji meri povezan s prvim, pa je Kosovo razvijanje primerjalne literarne zgodovine, ki je svoj vrhunec dosegla v *Primerjalni zgodovini slovenske literature*, delu, ki je bilo ob svojem nastanku (in je pravzaprav tudi še danes) povsem unikatno tudi v mednarodnem merilu, še zlasti če pomislimo, da

gre za dosežek enega samega avtorja. Pomena tega dela ni mogoče dovolj poudariti. Je rezultat podrobnega poznavanja na eni strani celotne slovenske književnosti in na drugi strani precejšnjega dela evropske oziroma celo svetovne – vsekakor tistega njenega dela, ki je bil najtesneje povezan z nastajanjem, oblikovanjem in razvojem slovenske književnosti –, pa tudi jasno razdelane literarnozgodovinske metodologije in velike zmožnosti za sintetično povzemanje nepreglednega gradiva v urejeno, smiselno celoto. Dosežek torej, po svoji teži več kot primeren za *življenjsko delo* enega raziskovalca, ki pa pri Kosu še zdaleč ne izčrpa njegovega znanstvenega opusa, temveč pomeni le en njegov del.

Ugledni slovenski in tuji raziskovalci literature so za to številko *Primerjalne književnosti*, pripravljeno v počastitev 80-letnice akademika prof. dr. Janka Kosa, prispevali članke, da bi izrazili spoštovanje do jubilaranta in njegovega dela. Tematski razpon teh člankov in okoliščina, da se tako ali drugače navezujejo tudi na Kosove razprave z najrazličnejših področij, je svojevrstna dodatna demonstracija mogočnosti Kosovega znanstvenega opusa. Potrjuje jo priložena, nadvse obsežna bibliografija, na poseben način pa tudi intervju s samim jubilarantom, v katerem se dobro izražata njegova razgledanost in še vedno ažurno spremljanje dogajanja na literarnem ter tudi širše kulturnem področju. Pred nas je postavljen portret vsestransko radovednega, z enciklopedičnim znanjem opremljenega ter s čutom za presežnost umetnosti obdarovanega klasičnega humanističnega intelektualca – podoba, ki postaja v dobi današnjega dehumaniziranega znanstvenega pogona vse redkejša, a zato toliko bolj dragocena.